

FÖLVILÁGOSÍTÁS A „TABULAE CERATAE“ KÉRDÉS- NEK AZ UNITÁRIUSOKRA VONATKOZÓ ÁGÁBAN.

A „Századok“ folyó évi május havában megjelent V-ik füzetében következő rövid, de sokat jelentő nyilatkozat jelent meg: „Erdélyben általánosan beszélik, hogy talán még e század elején az unit. collegiumból egy hasonló tábla (viaszas fatábla) Angliába került, egy megvesztegetett tanuló vitte volna oda.“

E gyanúsítást elhárítani annál inkább érdekünkben áll, mert most úgy van ugyan előadva, mintha e század elején történt volna e bűnös cselekedet, de később oda módosulhat, hogy az Angliában járt valamelyik tanuló csakugyan követett el ily bűnt.

Már pedig az unitáriusok kolozsvári collegiumából tanuló úgy nevezett viaszas fatáblát (tabula cerata) sem Angliába, sem máshová nem vitt, mert ha akart volna sem tehetett volna két körülménynél fogva s az egyik körülmény az, hogy azokat az unitár. ifjakat, a kik a múlt században s a jelennek három első tizedében külföldi egyetemre mentek, a bécsi kormány nemhogy Angliába, de sokszor a németországi egyetemekre sem bocsátotta, hanem Bécsben marasztotta, sőt volt rá eset, hogy a kimenetelt Erdélyből merőben megtiltotta. Azoknak pedig a kiket Bécsnél tovább bocsátott, Bécsben az erdélyi cancellariánál kötelezvényt kellett adniok, hogy csakis a kijelölt egyetemre mennek s az engedélyezett tantárgyon kívül mást nem hallgatnak stb. Mikor aztán az ilyenek visszatértek, Bécsben be kellett mutatniok az illető egyetem tanáraitól nyert bizonyítványaikat és csak ekkor kapták vissza az Erdélytől csak Bécsig a Gubernium által kiállított útlevelet. Ez okból a mi akademitáink közül Pálfi Zsigmondon kívül, a ki 1701 ben járt Londonban, egyetlen egy sem látta Angliát egész 1832-ig, a mikor Székely Mózes az oda való menetelre is engedélyt nyervén, Göttingából átment a sziget országba s annak több részét beutazta. A mondottakból világos, hogy e század elején egy megvesztegetett unitárius tanuló sem vihett viaszas táblát Angliába.

De hogy azok sem vihettek, a kik az újabb időben jártak Angliában, sem ide, sem máshová, az kétségtelen ama másik körülményből, hogy az unitáriusok kolozsvári collegiumában csakis egyetlen egy ily tábla, illetőleg 3 táblából álló könyv volt s ez 1841 óta Pesten a nemzeti muzeumban őrzetik. Hogy ezen kívül valaha más ily féle tábla vagy könyv is lett volna könyvtárunkban, annak sem írott, sem hagyományilag fenmaradt emléke nincs.

Mínthogy pedig a muzeumban levő háromlevelű viaszas fakönyv a mi könyvtárunkból gyanus módon került oda, a minnek emléke maig fenmaradt a nélkül, hogy a nagy közönség, főleg a mai nemzedék az eltűnés idejét, módját s egyéb körülményei közt azt is tudná, hogy az eltűnt fakönyv épen az, a mely ma a pesti muzeumban van — ámbár mindez körülményesen le van írva a Tudománytár 1842 és 1843. kö-

teteiben — nem csoda, ha sokan alaptalanul ítélnék s ártatlanokat terhes gyanuval sújtanak. A „Századokban“ megjelent sorok írója is bizonyosan oly egyénektől hallotta állítását, a kik csak annyit tudnak, hogy az unitár. collegiumból viasszas könyv tűnt el, de az evel kapcsolatos más körülményekről semmi tudomásuk nincs.

Azért, hogy a további gyanúsításoknak eleje vétessék s a már említett egyetlen fakönyvnek a mi könyvtárunkból a pesti muzeumba miként kerülése módja egyházunk tagjai előtt is tisztán álljon, nem lesz felesleges az egész esetet röviden elmondani. — Hordozza mindenki sajtát tettének felelősségét.

Verespatak Letty nevű hegyének egy régi bányájában 1788-ban három viasszas könyvet talált egy bányász, melyeknek egyikét otani birtokos s az unitár. ekkla gondnoka Kovács Lőrincz Pál magához váltván, ajándéku beküldötte a kolozsvári unitár. collegium könyvtárába, hová sokan jártak megbámulására. Itt látta 1791-ben Aranka György is, a ki 1796-ban nyilvánosan is megemlékezett róla s valamint mások, úgy ő is zsidó írásnak tartotta a viaszba irt betűket¹⁾. E nevezetes régiség többé nem jött szóba 1834 ig, mikor Gálí József, a tordai gymn. nagy híru gondnoka egy levélben felhívja az egyh. képv. Tanács figyelmét, hogy Literáti Nemes Sámuel régiség gyűjtő novemberben kiadott hirdetésében az eladandó ritkaságok sorában hirdeti azon „három levelű búkkfa zsidó könyvet is“, mely ezelőtt a kolozsvári unitár. colleg. könyvtárában volt, s siető intézkedést lát szükségesnek, hogy e könyv mint főiskolánk elidegenített öröksége politikai erővel is szereztessék vissza. A képvviselő Tanács ekkor tudta meg, hogy a könyv eltűnt a könyvtárból, de az azonnal megtett utánnézésre megtudta azt is, hogy a könyvtár lajstromában nincs beírva s így a visszaszerzésre lépéseket tenni nem látott jogi alapot²⁾. Ámde ha a könyvtár jegyzőkönyvébe nem volt bejegyezve, meg volt a vallásközönség levéltárában magának az ajándékozó Kovács L. Pálnak püspök Lázár Istvánhoz 1798. máj. 20 án sajátkezüleg irt levele és a találás körülményeit magában foglaló terjedelmes felvilágosítása s mind két okmányban többször említi, hogy ő ama könyvet a kolozsvári unitár. coll. könyvtárának küldötte. Literáti Nemes Sámuel azonban, a ki a könyvet a Lázár István egyik unokájától, Lázár Pistától, vette, azt terjesztette el mindenfelé, hogy a püspök mint sajátját csak szemléletre tette volt be a thékába, s így utódai onnan 1811 tájatt kivevén, jogosan eladhatták, holott a Kovács L. Pál két leveléből tisztán áll előtünk, hogy e nevezetes ritkaság nem a Lázár püspöké, hanem a collegiumé volt. Az eladó utód birtokába pedig valószínűleg úgy került a könyv, hogy Lázár István püspök élte vége felé tanulmányozás vagy valakinek megmutatás végett magához kivívén, 1811-ben történt halálával fiának Lázár Sámuel főkormányzóéki titoknoknak, s ennek 1831-ben bekövetkezett halálával ismét ennek fia Lázár Istvánnak ment a kezére, noha meg kell említenem, hogy a közhiedelem a volt, hogy maga Lázár Sámuel vitte ki titkon a könyv-

¹⁾ A magyar nyelvemelő társaság munkáinak első darabja Szeben, 1796. 8-r. 141—142. l.

²⁾ L. Prot. Repr. Cons. 1834. 178 és 171. sz. a.

tárból, a hová annál inkább bejárhatott, mert 1815 óta ő volt a colleg. egyik felügyelő gondnoka. — Bármikép történt is, annyi áll, hogy elidegenítettet, s 1834 ig senki sem vette észre sem ezt, sem pedig azt, hogy a könyvtár jegyzőkönyvébe nincs beírva, sőt még ekkor — 1834-ben sem kereste ki senki az ajándékozó Kovács L. Pálnak a levéltárban meglevő fennebb említett két darab eredeti levelét. A helyrehozhatatlan hiba megtörtént, a miért a felelősség első sorban a rectoré, a ki nem iratta bé a jegyzőkönyvbe, és a felügyelő gondnoké a ki nemhogy szorosán felügyelte s évenként számba vétette volna a gyűjteményeket a mint fontos hivatala hozta volna magával, hanem ő maga sajátította el a becses régiséget. Így vallja kárát a közügy az előljárók pontatlan és nem elég lelkiismeretes eljárásának.

Ezért került a viaszas könyv is a mi könyvtárunkból a Lázár Sámuel örökösaitől 50 vrtért a Nemes Sámuel birtokába, a ki Pestre felvívén, 1835. 100 pfrtért eladta Jankovich Miklósnak, a kitől aztán, miután Massmann müncheni tanár 1841-ben megfektette s a K. u. 162. évben kelt latin nyelvű temetési társasági szerződésnek találta, a nádor vette meg a magyar nemzeti muzeum számára 2000 pengő frtért.

Ez a viaszas könyv — melyhez hasonló többet is találunk — a legnagyobb ritkaság volt egész Európában. Régi voltát többben kétségbe hozták, a míg végre Székely Sándor, kolozsvári főiskolánk egyik tanára a vallásközönség levéltárából kikeresvén a Kovács L. Pál többször említett két eredeti levelét, azoknak hiteles másolatát 1843-ban felküldötte a magyar tud. akadémiának s Jerney János közreadván, minden kétséget eloszlatozt *).

*) Lásd Tudománytár 1843. 14. köt. 96—101. l.

Benczédi Gergely.

KÜLÖNFÉLÉK.

Dr. Brassai Sámuel folyóiratunk t. munkatársa, kitől jelen füzetünk is hoz egy nagybecsű cikket máj. 24-én a kolozsvári egyetemen az 1879/80 tanévre „Rector Magnificus“-nak választatott. Senkire méltóbban nem eshetett volna a választás, mint hazánk országosan tisztelt ősz tudására, ki a magas hivatal gyakorlati oldalára is még ifjui tetterővel rendelkezik. Szívünkben örvendünk megérdemlett kitüntetésén és hisszük, hogy rectorása a kolozsvári egyetemre a legáldásosabb leend.

A londoni unitár. theol. akademiára a következő két évi ciklusra a máj. 4-én tartott unitár. rendkívüli E. F. Tanácson Varga Dénes iskolafőnök, végzett theologus, a ki 3 évet a helyb. egyetemen is hallgatott a történelmi szakon s elővizsgát is tett, jelöltetett ki.

A sepsi körispataki unitár. ekkleziában a nyugalomba vonult tisztos veterán Péterfi József helyébe, kinek szívből jövő búcsubeszédét mult füzetünkben közöltük, Török Sándor h. ujfalvi lelkész választatott meg papnak, ki a nevezett ekkleziába apr. 27-kén az alkalomhoz kitünően illő beszéddel be is köszöntött. Midőn derék veteránunknak, kit hivatalabani buzgóságáért és példás életéért hiveinek